

2. Kolisnyk, A.S. (2021). Opodatkuvannia v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: do pytannia pravovoho rehuliuвання. *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0*: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 4 za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 21 trav. 2021 r.) – Actual problems of economic activity in the conditions of development of economy of Industry 4.0: collection of scientific works of SRI PZIR NAPrN of Ukraine № 4 on materials of a round table. Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 68–75 [in Ukrainian].

3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo skasuvannia opodatkuvannia dokhodiv, otrymanykh nerezydentamy u vyhliadi vyplaty za vyrobnytstvo ta/abo rozpovsiudzhennia reklamy ta udoskonalennia poriadku opodatkuvannia podatkom na dodanu vartist operatsii z postachannia nerezydentamy elektronnykh posluh fizychnym osobam: Zakon Ukrainy vid 3 cherv. 2021 r. № 1525-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-20#Text> [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo stymuliuвання rozvytku tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini: Proekt Zakonu vid 14 kvit. 2021 r. № 5376. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663 [in Ukrainian].

5. Pro stymuliuвання rozvytku tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini: Proekt Zakonu vid 2 lystop. 2020 r. № 4303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 [in Ukrainian].

Мамаєв Ілля Олександрович

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ІНТЕГРАЦІЇ У ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК ЄС

В роботі розглянуто, що являє собою Єдиний цифровий ринок ЄС та наскільки Україна та українське суспільство готові до інтеграції у це об'єднання. Проаналізовано, як відбувається імплементація норм ЄС до вітчизняного законодавства. Виявлені найслабші сфери, що заважають інтеграції нашої держави у Єдиний цифровий ринок ЄС. Звернено увагу на

позитивні кроки, що мають сприяти наближенню національного законодавства до європейських норм та прискорювати цифровізацію суспільства.

Ключові слова: Єдиний цифровий ринок ЄС, цифровізація, цифрове суспільство, цифрові компетенції, цифровий розрив.

Mamaiev Illia

Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ANALYSIS OF THE READINESS OF UKRAINE AND UKRAINIAN SOCIETY FOR INTEGRATION INTO THE EU DIGITAL SINGLE MARKET

What is the EU Digital Single Market and how much Ukraine and Ukrainian society are ready to integrate into this association are investigated in the work. Analyzed how the implementation of the EU norms is implemented to national legislation. The weakest areas that interfere with the integration of our state into a EU Digital Single Market are revealed. Attention is drawn to positive steps to facilitate the approximation of national legislation to European norms and accelerate the digitalization of society.

Keyword: EU digital single market, digitalization, digital society, digital competences, digital divide.

В преамбулі Стратегії єдиного цифрового ринку для Європи констатується, [1] що світова економіка стрімко стає цифровою. На сьогоднішній день інформаційно-комунікаційні технології більше не є специфічним відокремленим сектором, а стають основою всіх сучасних інноваційних економічних систем. Інтернет та цифрові технології змінюють наше життя, спосіб роботи та інші сфери суспільного буття, оскільки вони стають більш інтегрованими у всі галузі нашої економіки та суспільства.

Разом з можливостями, що відкриває новий цифровий світ, суспільно-економічні трансформації вимагають стрімкого та адекватного реагування з боку держави. Втім національні спроможності держав є занадто обмеженими, щоб скористатися усіма можливостями стрімких змін та впоратися з їх викликами. Таким чином, найбіль-

ший потенціал матимуть ті суб'єкти, що вчасно змогли акумулювати власні потужності для спільного цифрового розвитку та співпраці.

Розв'язання сучасних проблем цифровізації в інформаційному суспільстві можливо лише завдяки успішного поєднання і використання нових технологій, принципів відкритого доступу та відкритих інновацій, зокрема поширення так званої «економіки спільної участі» [2].

З цією метою Єврокомісія у 2015-му році представила Стратегію єдиного ринку – дорожню карту для забезпечення розкриття повного потенціалу цифрового ринку ЄС. Відповідно до поставлених цілей, єдиний цифровий ринок має усунути бар'єри транскордонної активності шляхом спрощення правил транскордонної електронної комерції, посилення захисту споживачів під час здійснення покупок в інтернеті, підвищення довіри до онлайн-магазинів та продажу через кордони, зменшення адміністративного тягаря, з яким зіштовхуються підприємства з різними режимами ПДВ [3].

Стратегія єдиного цифрового ринку є одним із 10 політичних пріоритетів Європейської Комісії та складається з трьох політичних опор: 1) Покращення доступу до цифрових товарів та послуг. 2) Створення середовища, де цифрові мережі та послуги можуть процвітати. 3) Визнання цифрової технології як рушія зростання [4]. Описані опори включають у себе ряд цілей, що повинні бути досягнуті задля створення ефективно-діючого цифрового ринку. Серед них можна виокремити: розвиток транскордонної електронної комерції та доступу до Інтернету; підвищення захисту споживачів; створення високошвидкісної, безпечної та надійної інфраструктури, що має нормативне забезпечення; розв'язання ключових проблем кібербезпеки; забезпечення надійного захисту даних та електронної конфіденційності; гарантування прозорості онлайн-платформ та ін.

Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку є логічною метою, яка впливає з положень Угоди про асоціацію та пріоритетів Східного партнерства. Для України це фактично означатиме доступ до онлайн-ринків та електронних послуг країн ЄС, спрощені юридичні та адміністративні бар'єри, можливість транскордонного поширення онлайн-послуг та здійснення онлайн-платежів за загальними правилами, спрощені процедури укладання цифрових контрактів,

ліцензування, оподаткування, реєстрації авторських прав тощо [5].

Додаток XVII-3 до Угоди про асоціацію узгодив нормативно-правове наближення між сторонами, зокрема й у сфері телекомунікаційних послуг [6]. Згідно з цим актом, Україна взяла на себе зобов'язання з впровадження положень низки директив до національного законодавства.

Значним кроком у цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про електронні комунікації», що має набрати чинності з 1 січня 2022 року [7]. В пояснювальній записці до цього нормативно-правового акту було зазначено, що він має імплементувати положення Кодексу електронних комунікацій ЄС, що поглинув Директиви №2002/19/ЄС від 07.03.2002, №2002/20/ЄС від 07.03.2002 та №2002/21/ЄС від 07.03.2002, до яких Україна мала наблизити своє законодавство згідно зі згаданим вище Додатком XVII-3 до Угоди про асоціацію.

Втім наближення українського законодавства до *acquis communautaire* ЄС має й проблемні сторони. Так, наприклад, положення Директиви №98/84/ЄС від 20.11.1998 повинні були бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності цією Угодою. Однак, як вказується у Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію [8], виконання цього завдання було подовжено до 20 березня 2020 р. у зв'язку з порушенням строків. Разом з цим відповідні законопроекти й досі знаходяться на початкових стадіях розгляду та ще не отримали висновки комітетів [9; 10].

Незважаючи на поступові цифрові трансформації, Україна досі залишається позаду своїх сусідів, хоча й демонструє відносно непогані темпи зростання. Так, згідно даних Digital Intelligence Index 2020,[11] наша держава посідає 62 місце за рівнем та 37 місце за темпом цифрового розвитку. У той же час Росія займає 49 та 10 місце відповідно; Румунія – 46 та 53; Угорщина – 41 та 89; Словачія – 35 та 66; Польща – 34 та 13.

Аналітичний звіт 2020-го року, що був підготований на прохання Міністерства цифрової трансформації України, підтвердив значне цифрове відставання України від середньоєвропейського рівня, зокрема від нових країн-членів ЄС. Проблемними аспектами виявилися несприятлива нормативна база для цифрових інновацій; розрив у

розвитку телекомунікаційної інфраструктури та впровадження цифрових технологій урядом; обмежувальна нормативна база щодо цифрової торгівлі; бар'єри, пов'язані з транскордонними електронними платежами та розрахунками; низький рівень захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті; відсутність механізмів використання цифрових підписів у зовнішньоторговельних контрактах; відсутність взаємного визнання електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг між Україною та її партнерами; інші технічні та регуляторні бар'єри [12].

На сьогоднішній день можна констатувати, що Україна здійснила ряд кроків по подоланню зазначених проблем. Так, зокрема, були прийняті постанови Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг [13] та Про затвердження Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів [14]. Окрім того, Україна приєдналася до Додаткового протоколу до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів про електронну накладну [15].

Проте реалізація певних домовленостей, таких як укладення двосторонньої угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг з ЄС, є доволі повільним процесом. Хоча відповідний запит Міністерства цифрової трансформації України був надісланий ще у 2019 році [16], наразі ми маємо лише неофіційний спільний робочий план, виконання якого заплановано мінімум до березня 2022 року [17].

Окрім того, доволі гострою залишається проблема порушення прав інтелектуальної власності. Так, щорічна доповідь Єврокомісії щодо захисту та забезпечення прав інтелектуальної власності у трьох країнах віднесла нашу державу до «другого пріоритету» за масштабами порушень та їх наслідками (при цьому «перший пріоритет» отримав лише Китай). Патентне законодавство України було визнано таким, що не відповідає міжнародним нормам. Критиці було піддане регулювання у сфері товарних знаків, авторських та суміжних прав, сортів рослин. Проблемними сферами залишається також онлайн-піратство та фальсифікація лікарських засобів, а Україна була визнана однією з чотирьох основних транзитних точок для потрапляння піратських та підроблених товарів на ринок ЄС [18].

Розв'язання зазначених проблем, сприятливе правове забезпечення та розбудова цифрової інфраструктури є, безперечно, одним з пріоритетів для сучасної держави. Втім в ОЕСР зазначають, що перехід на цифрові технології принесе повну користь лише тим економікам та суспільствам, де уряди активізуватимуть зусилля з підготовки бізнесу, людей та політики до цифрового світу [19]. Таким чином, Україні слід зосередити увагу на підвищенні готовності та покращенні цифрових навичок громадян, які й будуть використовувати створені можливості.

Згідно з даними дослідження, проведеного в 2019 році, [20] 53% українців мають цифрові навички «нижче середнього рівня», а 15,1% взагалі не володіють ними (за методологією Європейської Комісії). Враховуючі, що цифрова революція відбувається набагато швидше, ніж свого часу промислова, Україні слід акумулювати зусилля для якнайшвидшого скорочення цифрового розриву, що стає особливо актуальним питанням XXI сторіччя. Програма розвитку ООН в Україні зазначає [21], що подолання цифрового розриву є необхідним кроком для виконання цілей сталого розвитку нашої держави, зокрема для забезпечення «якісної освіти», «скорочення нерівності» та «сталого розвитку міст та спільнот».

Як зазначають в ОЕСР, цифровий розрив, здається, насамперед залежить від двох змінних – доходу та освіти [22]. Обнадійливою у цьому аспекті виглядає Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Вона, серед іншого, передбачає формування алгоритмічного мислення та цифрової грамотності, що включає у себе ефективне використання цифрових технологій для комунікації, обробки інформації, інтерпретації та аналізу даних, формулювання проблем та їх розв'язання у вигляді комп'ютерних алгоритмів, які можуть бути автоматично оброблені, тощо [23].

Іншим нормативно-правовим актом, що звертає увагу на розвиток цифрових навичок, є Концепція розвитку цифрових компетентностей, виконання якої планується завершити до 2025 року [24]. План заходів з її реалізації містить п'ять завдань, розподілених на три блоки: нормативно-правове забезпечення, науково-методичне забезпечення та інформаційне забезпечення.

Нарешті, комплексним актом, що створює основу для розвитку України на сім років, є Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року. Зазначається, що стратегія містить понад 60 завдань цифрової трансформації [25], пріоритетними цілями яких є: підвищення рівня цифрової грамотності населення; забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету всіх населених пунктів та соціальних закладів; запровадження можливості отримання електронних послуг через смартфон; впровадження електронного документообігу; забезпечення електронної взаємодії між національними реєстрами; переведення пріоритетних публічних послуг в електронну форму; впровадження регіональними органами влади відкритих даних.

Оцінюючи успіхи держави на шляху до цифровізації суспільства, не можна оминати увагою й цифрові платформи, що були реалізовані для надання онлайн-послуг та інформації. Серед таких платформ можна відзначити Ehealth, ProZorro, СЕТАМ, Інтегровану систему електронної ідентифікації, Єдиний веб-портал використання публічних коштів, Державний веб-портал бюджету для громадян, Портал відкритих даних, Всеукраїнську школу онлайн тощо.

Підбиваючи підсумки, слід відмітити, що наразі Україна продовжує рух до інтеграції в Єдиний цифровий ринок ЄС, яка логічно випливає з асоціаційних домовленостей. Оскільки умови сучасного світу змушують держави посилювати співпрацю та об'єднувати національні спроможності, щоб залишатися конкурентоспроможними, цей шлях можна вважати продуктивним. Нормативно-правові акти, що приймаються державою, свідчать про увагу до питання цифрових компетенцій громадян. Позитивним індикатором є відкриття онлайн-платформ, що спрощують доступ громадян до адміністративних послуг та інформації, а також розвивають цифровий досвід. Натомість імплементація окремих європейських норм є занадто повільною, а аналітичні звіти демонструють наявність серйозних проблем, які ускладнюють інтеграцію до Єдиного цифрового ринку. Однією з суттєвих проблем, на вирішення якої мають бути спрямовані державні зусилля, залишається активне порушення прав інтелектуальної власності. Пріоритетною ціллю на найближчий час має

також стати завершення процесу взаємного визнання електронних довірчих послуг та спрощення міждержавної електронної комерції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192>.

2. Пасмор Ю. В. Сучасні проблеми цифровізації в інноваційному суспільстві. *Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 23 січ. 2020 р.). URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/23.01.2020/Tezy_23_01_2020-16.pdf.

3. Духовна О. Україна «в цифрі»: напрямки реформування. *Юридична газета*. 2019. № 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html>.

4. What is the digital single market about? Digital economy and society in the EU. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html>.

5. Nochvai V., Oleksiuk L., Prykhodko O. Integrating Ukraine into the EU's digital single market. D. Shulga (Ed.). International Renaissance Foundation's mission, «Civic Synergy» project, EU-Ukraine Civil Society Platform, 2019. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/INTEGRATING-UKRAINE-INTO-THE-EU-DIGITAL-SINGLE-MARKET_en_2019.pdf.

6. Додаток XVII-3 до Угоди про асоціацію [...]: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. № 984_001. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf.

7. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.

8. План заходів з виконання Угоди про асоціацію [...]: затв. Постановою КМУ від 25.10.2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10>.

9. Про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу: Проект Закону від 27.08.2021 р. № 5870. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72656.

10. Про захист послуг умовного доступу: Проект Закону від 14.09.2021 р. № 5870-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72759.

11. Digital Intelligence Index. DII Data. 2020. URL: <https://sites.tufts.edu/digitalplanet/digitalintelligence/>.

12. Iavorskyi P., Taran S., Shepotylo O., Hamaniuk O. Ukraine's integration into the EU's Digital Single Market: Potential Economic Benefits. Kyiv: NGO Ukrainian Centre for European Policy, 2020. URL: <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/ukraines-integration-into-the-eus-digital-single-market-potential-economic-benefits.html>.

13. Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг: Постанова КМУ від 07.11.2018 р. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#Text>.

14. Про затвердження Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів [...]: Постанова КМУ від 23.01.2019 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-%D0%BF#Text>.

15. Про приєднання України до Додаткового протоколу до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (КДПВ) про електронну накладну: Закон України від 03.06.2020 р. № 660-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-20#Text>.

16. Людмила Рабчинська: Україна та ЄС співпрацюватимуть задля взаємного визнання електронних довірчих послуг. Міністерство цифрової трансформації України. 27.01.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lyudmila-rabchinska-ukrayina-ta-yes-spivpracyuvatimut-zadlya-vzayemnogoviznannya-elektronnih-dovirchih-poslug>.

17. Спільний робочий план співпраці між ЄС та Україною щодо електронних довірчих послуг з перспективою укладення можливої угоди, яка повинна базуватися на наблизенні до законодавства та стандартів ЄС. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1usI8EcOohqe6wxHIBFTL1UbFihTJVblw>.

18. Commission staff working document: Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. European Commission. SWD(2021) 97 final. Brussels, 27.04.2021. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159553.pdf.

19. OECD urges more action on bridging digital divides, boosting skills and enhancing access to data at Going Digital Summit. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-urges-more-action-on-bridging-digital-divides-boosting-skills-and-enhancing-access-to-data-at-going-digital-summit.htm>.

20. Цифрова грамотність населення України. Міністерство цифрової трансформації України. 2019. URL: https://osvita.dii.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf.

21. Удовик О., Москаленко О., Килимник Є. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. ПРООН в Україні. 28.01.2020. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/bridging-the-digital-divide-in-ukraine--a-human-centric-approach.html>.

22. Digital divide definition. Glossary of statistical terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4719>.

23. СТЕМ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>.

24. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.

25. Уряд затвердив Державну стратегію регіонального розвитку до 2027 року. 05.08.2020. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-strategiyu-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku>.

REFERENCES

1. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192> [in English].

2. Pasmor, Yu. V. Suchasni problemy tsyfrovizatsii v innovatsiinomu suspilstvi. *Stratehii rozvytku Kharkivskoi oblasti na period 2021–2027 rokiv: zb. materialiv kruhloho stolu (m. Kharkiv, 23 sich. 2020 r.) – Strategies for the development of the Kharkiv region for the period 2021–2027: Proceedings of the Round table*. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/23.01.2020/Tezy_23_01_2020-16.pdf [in Ukrainian].

3. Dukhovna, O. (2019). Ukraina «v tsyfri»: napriamky reformuvannia. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informacyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html> [in Ukrainian].

4. What is the digital single market about? Digital economy and society in the EU. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html> [in English].

5. Nochvai, V., Oleksiuk, L. Prykhodko, O. (2019). Integrating Ukraine into the EUs digital single market. D. Shulga (Ed.). International Renaissance Foundations mission, «Civic Synergy» project, EU-Ukraine Civil Society Platform. URL:

https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/INTEGRATING-UKRAINE-INTO-THE-EU-DIGITAL-SINGLE-MARKET_en_2019.pdf [in English].

6. Dodatok XVII-3 do Uhody pro asotsiatsiiu [...]: Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 r. № 984_001. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf [in Ukrainian].

7. Pro elektronni komunikatsii: Zakon Ukrainy vid 16.12.2020 r. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> [in Ukrainian].

8. Plan zakhodiv z vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu [...]: zatv. Postanovoioi KMU vid 25.10.2017 r. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].

9. Pro zakhyst posluh, shcho nadaiutsia iz zastosuvanniam systemy umovnoho dostupu: Proekt Zakonu vid 27.08.2021 r. № 5870. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72656 [in Ukrainian].

10. Pro zakhyst posluh umovnoho dostupu: Proekt Zakonu vid 14.09.2021 r. № 5870-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72759 [in Ukrainian].

11. Digital Intelligence Index. DII Data. 2020. URL: <https://sites.tufts.edu/digitalplanet/digitalintelligence/> [in English].

12. Iavorskyi P., Taran S., Shepotylo O., Hamaniuk O. (2020). Ukraines integration into the EUs Digital Single Market: Potential Economic Benefits. Kyiv: NGO Ukrainian Centre for European Policy. URL: <http://ucep.org.ua/doslidzhennya/ukraines-integration-into-the-eus-digital-single-market-potential-economic-benefits.html> [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia vymoh u sferi elektronnykh dovirchych posluh ta Poriadku perevirky dotrymannia vymoh zakonodavstva u sferi elektronnykh dovirchych posluh: Postanova KMU vid 07.11.2018 r. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemnoho vyznannia ukrainskykh ta inozemnykh sertyfikatyv vidkrytykh kliuchiv, elektronnykh pidpysiv [...]: Postanova KMU vid 23.01.2019 r. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Pro pryiednannia Ukrainy do Dodatkovoho protokolu do Konventsii pro dohovir mizhnarodnoho avtomobilnoho perevezennia vantazhiv (KDPV) pro elektronnu nakladnu: Zakon Ukrainy vid 03.06.2020 r. № 660-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-20#Text> [in Ukrainian].

16. Liudmyla Rabchynska: Ukraina ta Yes spivpratsiuvatymut zadlia vzaiemnoho vyznannia elektronnykh dovirchych posluh. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. 27.01.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lyudmila>

rabchinska-ukrayina-ta-yes-spivpracyuvatimut-zadlya-vzayemnogo-viznannya-elektronnih-dovirchih-poslug [in Ukrainian].

17. Spilnyi robochyi plan spivpratsi mizh YeS ta Ukrainoiu shchodo elektronnykh dovirchykh poslug z perspektyvoiu ukladennia mozhyvoi uhody, yaka povynna bazuvatysia na nablyzhenni do zakonodavstva ta standartiv YeS. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1usI8EcOohqe6wxHIBFTL1UbFihTJVbIw> [in Ukrainian].

18. Commission staff working document: Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. European Commission. SWD(2021) 97 final. Brussels, 27.04.2021. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159553.pdf [in English].

19. OECD urges more action on bridging digital divides, boosting skills and enhancing access to data at Going Digital Summit. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-urges-more-action-on-bridging-digital-divides-boosting-skills-and-enhancing-access-to-data-at-going-digital-summit.htm> [in English].

20. Tsyfrova hramotnist naselennia Ukrainy. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. 2019. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf [in Ukrainian].

21. Udovyyk, O., Moskalenko, O., Kylymnyk, Ye. (2020). Podolannia tsyfrovoho rozryvu v Ukraini: liudynotsentrychnyi pidkhid. PROON v Ukraini. 28.01.2020. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/bridging-the-digital-divide-in-ukraine--a-human-centric-approach.html> [in Ukrainian].

22. Digital divide definition. Glossary of statistical terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4719> [in English].

23. STEM. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

24. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii: Rozporiadzhennia KMU vid 03.03.2021 r. № 167-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

25. Uriad zatverdyv Derzhavnu stratehiiu rehionalnogo rozvytku do 2027 roku. 05.08.2020. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-strategiyu-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku> [in Ukrainian].